

Cuprins

Prolog: testul celor 50 de pagini.	7
Ferește-te de ursuzi, învață să te bucuri.	9
Fericirile. Și ceea ce urmează după ele	15
În ce chip îți poți pierde vremea aiurea, chiar dacă te numești Petrarca	23
Luat din scurt, oare câte opinii personale aș fi în stare să exprim?	28
Cărțile sau viața?	37
Experiența și Borges.	47
De câte ori ați citit <i>Război și pace</i> ?	58
5 × 2 înțelepți despre nobila artă a recitării	67
13 cărți pe care nu le-a citit nimeni, cu excepția noastră	73
Portret al cititorului la bătrînețe	87
Dacă îți place o carte, citește-o cît mai încet	94
De ce citim? De ce nu?	109
De ce (mai) citim? Pur și simplu, fiindcă.	115
Cinci motive cuvicioase de a renunța la citit	126
Trei filosofi care au disprețuit cărțile	132
Dacă aveți prea multe cărți (ca mine), dăruiți-le fără milă	138
Morișca lecturilor	143
Cum să clasifici o bibliotecă numai cu închipuirea	147

Lecturi la Purcica	156
O lacrimă pe mormîntul tinereții mele	162
Confesiuni din bîrlogul unui urs	171
Unde poți găsi o plăcere dificilă, cînd îți dorești cu orice preț una	179
Cum am putea s-o salvăm pe Francesca din iad? O notă despre iubirea interzisă	186
<i>Sic transit</i>	193
Fals epilog. Emil Brumaru și suscălitul împăiați ca papagalul lui Flaubert	206
Dacă iubești cu adevărat o carte	213
În ce chip poți s-o scoți din minți pînă și pe Olga Sergheevna: pagini din jurnalul unui sceptic	220
Știu pentru că am văzut cu ochii mei	226
Cînd călătorea cu trăsura, bunica mea citea în latinește <i>Salve Regina</i>	235
<i>Bibliografie adnotată</i>	241
<i>Index nominum</i>	251

Valeriu Gherghel

Roata plăcerilor

De ce n-au iubit
unii înțelepți cărțile?

POLIROM
2018

Trei filosofi care au disprețuit cărțile

Cunosc trei filosofi care nu au iubit deloc cărțile. Le-au acceptat ca pe un rău necesar, nu mai mult. Dar de iubit nu le-au iubit, nu s-au omorît după ele, nu le-au zeificat (cum procedăm noi).

Cel dintîi a fost Lucius Annaeus Seneca. Data nașterii filosofului stoic nu se cunoaște. A fost o vreme consilierul lui Nero. A participat, poate, la o conspirație, nu e sigur. În anul 65, împăratul l-a constrîns să se sinucidă. I-a trimis un centurion la ușă cu porunca definitivă. Fostul consilier al lui Nero n-a avut o moarte ușoară, avea venele uscate, o circulație greoaie, medicul i-a administrat pînă la urmă otravă.

Într-o scrisoare către Lucilius, Seneca își sfătuiește prietenul să renunțe la obiceiul dubios al cititului. Pentru gînditorul roman, lectura este o formă de *agitație* sterilă. Nimic nu-i mai puțin rațional decît agitația, risipa, efervescenta ca expresie a lenei, a plictisului. Și îndeosebi răsfoirea unui teanc de cărți, fără vreun scop precis. Gestul i se pare o curată pierdere de vreme – ceea ce uneori chiar este, dar de multe ori, nu. Cînd faci o carte, ca

sus-numitul, cînd te preocupă un subiect delicat (sinele, sensul vieții, experiența lecturii, amorul la vîrsta interdicțiilor medicale, hazardul, liberul-arbitru), verifici o sută de reviste, un milion de articole, un morman de cărți, cauți și nu găsești niciodată paragraful vizat, te prăbușești în nevroză, vezi stafii, vampiri, auzi voci. Asta e blestemul erudiților dintotdeauna: *nu găsesc niciodată citatul potrivit*. Îl știți mai bine ca mine, nu insist (tocmai am căutat în *Caietele* lui Cioran – 1.000 de pagini – un pasaj anume, nu l-am găsit¹).

Mă întorc la tema acestei însemnări. Deci Lucius Annaeus Seneca scrie după cum urmează: fiindcă nu putem citi *toate* cărțile pe care le avem, să avem doar cărțile pe care le putem citi. Îi plăceau astfel de întorsături de frază. Și mai scrie, în *De tranquillitate animi*: pentru mulți indivizi (pentru neștiutorii de carte), tomurile, volumele nu înseamnă absolut nimic, le folosesc cel mult ca decor, ca podoabe în *atrium*, nu știu prețul lucrului în sine. Oamenii se trufesc cu bibliotecile și vor să pară altfel decît ceea ce sînt în realitate: niște inițiați, niște minți subțiri. Și mai scrie: decît să-ți pierzi vremea răsfoind și citind ba o frază, ba alta, *ia și gîndește*. Și mai scrie necrutător: nu este nici o dramă că biblioteca din Alexandria a ars (este prima consemnare a acestui eveniment). Într-o sută de ani, chiar

1. Doar întîmplarea a făcut să dau peste el. Mă grăbesc să-l traduc: „Citesc înverșunat carte după carte cu singurul scop de a evita problemele, de a nu mă mai gîndi la ele” (Cioran, 1997: 29).

mai repede, cărțile adăpostite acolo s-ar fi transformat oricum în pulbere, ar fi mucegăit, cerneala s-ar fi șters, rubricile s-ar fi amestecat, papyrusul ar fi putrezit. Și mai scrie: iubirea de cărți este o formă de narcisism. Și conchide: nu trebuie să adori nimic (în afară de Necesitate, *amor fati*), cărțile nu merită atenție, nu au nimic sacru.

Al doilea filosof care nu a iubit cărțile a fost împăratul Marcus Aurelius (121-180), un gânditor stoic dublat de un cinic (afirmă netulburat: „Iubirea se reduce la frecarea a două epiderme, la un spasm, la o secreție”). Într-una din notele sale, Marcus Aurelius spune: „Înlătură setea de cărți, ca să nu mori cîrtind, ci dimpotrivă, cu adevărat mulțumit, senin și recunoscător din toată inima zeilor!” (*Către sine*, 2: 3). Adaugă imediat: „Înlătură cărțile, nu te lăsa hărțuit de griji...”. Nimic mai enigmatic decît aceste enunțuri. Moartea se cuvine întîmpinată în liniște. În opinia filosofului, cărțile reprezintă doar un prilej de a murmura împotriva autorilor și a gândurilor exprimate de ei, împotriva morții binefăcătoare. Este preferabil, în consecință, să primești sfîrșitul cu deplină smerenie, cu sufletul împăcat. Cărțile nu dau un exemplu bun. În tragediile grecești, în *Antigona*, să zicem, nu găsim decît lamentații, împotrivire, lipsă de măsură, o frenezie zadarnică. În concluzie: renunță la cărți, scapă de acest neajuns!

Aș menționa că Marcus Aurelius a scris mereu și mereu pentru un singur destinatar: pentru sine, așa cum arată însuși titlul meditațiilor sale: *Ta eis heauton* (*Către mine însumi*).

Nu se gîdea la un cititor străin, la viitor și postumitate, caietul lui de însemnări îl însoțea pretutindeni, în tabere îndeosebi, prin „țara quazilor, pe malul rîului Granua” (adică în Panonia de azi), cum precizează într-un fragment (*Către sine*, I: 17), prin ținuturile triburilor germane, în Galia ori în Asia Mică. Împăratul controla riguros legiunile, taberele, castrele de pe granița imperiului, doar noaptea avea timp să noteze, într-un cort de soldat, la lumina precară a unui *lucubrum*, în puținul timp liber. Consemna sugestii, vorbea cu sine, reflecta, veghea. Marcus Aurelius nu a avut deloc vanitate de autor. Multă vreme, lucrarea lui a rămas necunoscută. Observațiile împăratului, scrise în limba greacă (și nu în latină), așa era moda, între anii 170 și 180, au fost tipărite abia în 1558, după un manuscris azi pierdut.

Al treilea filosof care a disprețuit cărțile a fost, nu-i o surpriză prea mare (cel puțin pentru mine), Immanuel Kant (1724-1804). Iată ce afirmă el într-un curs de Antropologie publicat postum: într-o zi de tîrg, vezi mai multe cărți decît ai nevoie într-o viață. Mulțimea cărților reprezintă „o otravă periculoasă și virulentă”. E bine să păstrezi foarte puține tratate, numai cîteva sînt cu adevărat de folos. Aruncă restul fără să clipești. Nu vei pierde mare lucru. Și mai spune: trebuie, așadar, să ocolim bucuria adusă de lecturi, căci reprezintă o plăcere anostă și orice plăcere este un păcat. Te împiedică să estimezi critic, să judeci drept. Dar cînd citești, meditează metodic. Și, mai ales, nu te grăbi...

Precizez că filosofii numiți de mine deasupra nu au fost niște ageamii în ce privește cultura, niște inocenți. Nici vorbă! Toți au fost savanți luminați. Știau o mulțime de lucruri...

Seneca a scris o enciclopedie plină de o erudiție miraculoasă, *Naturales quaestiones*, în șapte cărți, unde consemna (și investiga) tot ceea ce declaraseră știutorii înaintea lui (Aristotel a spus că..., Posidonius a spus că..., Attalus a spus că...). *Naturales...* cuprinde însemnări despre lume, despre cutremure, despre peșteri și cavități, despre fulger (fulgerul face să înghețe vinul în butii și goleşte șerpii de venin, tot fulgerul le ia mințile femeilor, topește sabia din teacă, dar lasă teaca întreagă, neatinsă), despre apele subterane, despre curcubeu, despre lupta rechinilor cu delfinii în golful din Alexandria și despre victoria celor din urmă, despre ploile diluviale (în timpul lor, lupii înoată alături de miei), despre râurile din India (schimbă culoarea oilor ce se adapă din ele: cele albe devin negre, cele negre devin albe), despre oglinzi (partea cea mai frumoasă din carte, dacă nu mă înșel, oglinzile ne consolidează vanitatea). Nu-i disprețuia nici pe poeți. Socotea, de exemplu, că *Eneida* lui Vergiliu reprezintă o sursă foarte credibilă de cunoaștere. Cita în sprijin versuri.

Marcus Aurelius îi studiase pe retorii greci, îi citise atent pe filosofi, audiase exercițiile magistrului său, Cornelius Fronto, poate cu un surâs de aprobare. Fronto scrisese un elogiu al fumului și al pulberii (*Laus fumi et pulveris*), un elogiu al neglijenței, în tradiția

omagiilor aduse lucrurilor insignifiante. În fine, Immanuel Kant a redactat o istorie naturală universală și o teorie a cerului (aici prezintă temerara lui ipoteză), era doct în cosmologie, geografie și în tratamentul durerilor de cap. Toți trei au folosit cărțile, dar nu s-au lăsat folosiți de ele. Au procedat cu fereală, gingaș. N-au văzut în carte, ca Borges mai târziu, un obiect sacru, *stîlpul* și *temelia* vieții omenești. Toți trei au scris lucrări prețuite și azi. În schimb, toți trei ne avertizează că lectura de pură plăcere este o frivolitate, un moft. Cititul excesiv nu te lasă să fii tu însuți, te clinește din sine, te alienează.

Aș remarca faptul capital că nici unul dintre ei nu pune experiența vieții mai presus de lecturi. Gînditorii sugerează o contradicție slabă, inclusivă, doar între cărți și gîndire. Ei văd silogismul, reflecția, raționamentul (prin analogie) mai presus de orice. Despre viața-viață nu spun deocamdată nimic, nu-i ridică elogii, par dezgustați de ea.

În consecință, cine străbate prea multe cărți nici nu apucă să gîndească și se usucă. Dacă n-a reflectat cît de cît, a trăit aproape degeaba.